

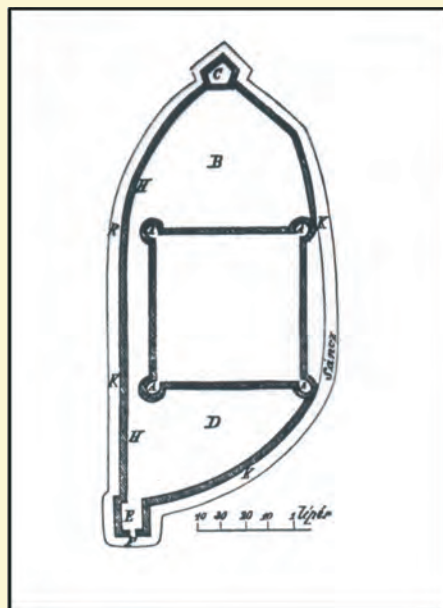
A bágyi vár

A Nagy-Küküllő völgyéből a Homoród mentére igyekvő utazó figyelmét a vízválasztón egy szembetűnő, jellegzetes természetes képződmény ragadja meg: a bágyi hegy, melynek formája leginkább egy kétpúpú, fekvő tevére hasonlít. A hegy nyugati, magasabbik csúcsán (856 m), a vártetőn a bágyi vár maradványai találhatóak.

A bágyi vár sok szempontból egyedi az udvarhelyszéki és székelyföldi várak sorában. Történetéről mitikus képet rajzolt Jánosfalvi Sándor István és az ő adatait felhasználó Orbán Balázs, mit sem tudva a vár fejedelemségi kori történetéről. Az erősséget a Csíki Székely Krónika nyomán hosszú időn keresztül „ösi” székely várnak tartották, kitalált személyekkel és eseményekkel tarkítva történetét. Kelemen Lajos forráskutatásai azonban rávilágítottak arra, hogy a várat a 17. században a török betörések hatására építették a környék falvainak lakói.

A várra utaló legelső hiteles történelmi forrás Apafi Mihály 1663. június 5-én Radnóton kiadott oklevele. A fejedelem a várhegy körül található Bágy, Ége, Dálya, Lókod, Patakfalva és Recesenyéd nemes székelyeinek kérésére megengedte, hogy háborúba vonulás alkalmával hat, általuk kiválasztott hadra képes személyt a vár őrzésére otthon hagyjanak. A rendelkezés arra is utal, hogy már jórészt befe-

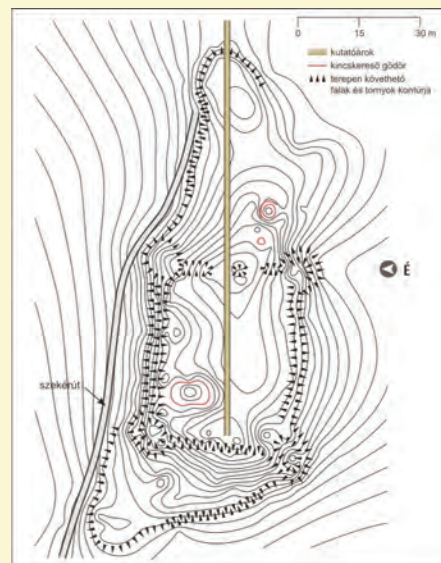
Orbán Balázs alaprajza a bágyi várról

jeződött a vár építése, melyet – Kelemen Lajos szerint – az 1658. és 1661. évi török-tatár betörések súlyos megpróbáltatásainak következtében emelhetek a falvak. Az adatok ismeretében kézenfekvő volt a feltételezés, hogy a vár hat tornyát egy-egy falu emelte. A mentsvár létrehozását és fejedelmi jóváhagyását illetően az előkép a közeli Homoródszentmárton templomára lehetett, amelyet szintén hat település épített a 17. század első felében. A bágyi várat utoljára 1690-ben használták védelmi céllal, Thököly Imre csapatainak Homoród menti átvonulásakor. A következő században romos állapotba kerülő erősséget a 19. század elején az Ugronok hordatták el Ábránfalvára, udvarházat építve köveiből.

A helyszínen is megforduló Orbán Balázs korában a romok alapján még rekonstruálható volt a vár, melyről a nagy székely utazó alaprajzot készített. Mai ismereteink alapján felmérése szerkezetében (négy saroktornyos belső vár, külső vár) pontos, és eddig úgy tűnt, hogy részleteiben is hiteles (hengeres belső saroktornyok).

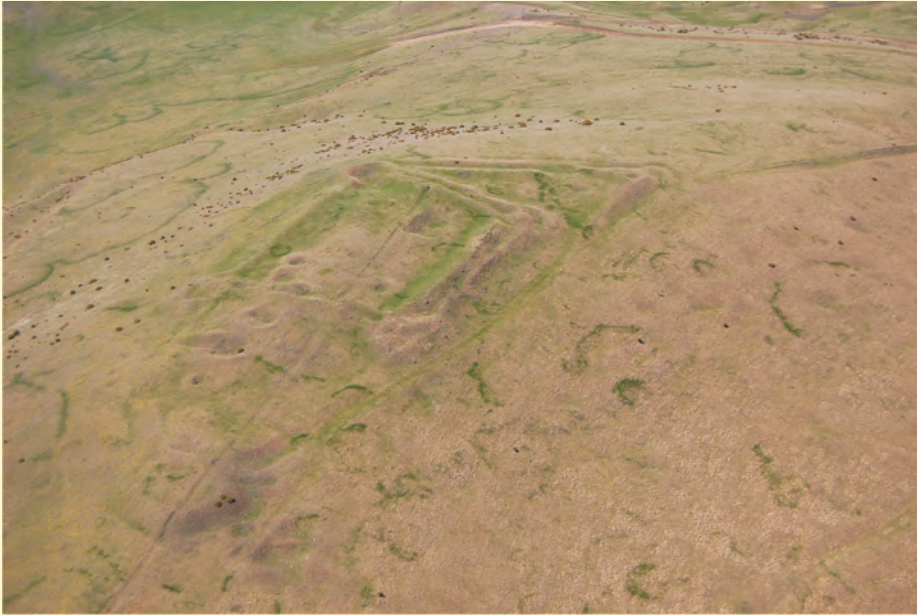
A bágyi vár mai felszíne kiválóan tanulmányozható, ugyanis a hegyen fás növényzet alig fordul elő, a konglomerátum kőzetről erőteljesen lekopott termőtalajt mindössze gyér fű borítja. A nagy kiterjedésű, lapos vártető nyugati részére emelt erősség a terepi viszonyokhoz igazodva épült. Szerkezete alapvetően két részre osztható, belső és külső várra. A magterületét képező belső vár szabálytalan négyszögű, kissé trapezoid alaprajzú, sarkain egy-egy védőtornyos. A felszíni terepidomok alapján úgy tűnik, hogy a déli és északi falakat nem bontották el teljesen a 19. században, viszont a keletit és a nyugatit mélyen kitermelték, amint azt falkiszedési árkaik mutatják. Az átlósan elhelyezkedő saroktornyok közül legmarkánsabban a délnyugati maradványai láthatók a felszínen. A kb. 8x8 m kiterjedésű omladékhalmaz alapján ítélve, a torony formája – Orbán Balázs ábrázolásával ellentétben – négyzetes volt. Formájukat legjobban a délkeleti és északnyugati tornyok őrizték meg, és mindkettőről nagy valószínűséggel állítható, hogy négyszög alaprajzúak voltak, méretük

A bágyi vár 2005. évi felmérése (Sófalvi András – Bagi István – Serfőző Antal munkája)

nagyjából megegyezett a délnyugatiéval. Az északkeleti torony a legrosszabb állapotú, formája és kiterjedése csak nagy vonalakban határozható meg. A belső vár nyugati részének felületét nagyméretű kincskereső gödör ékteleníti, melyet feltehetően egy lakó- vagy gazdasági célra használt épület maradványaiba ástak. Az épületnégyeszőg kapujának, bejáratának pontos helyét nem ismerjük.

Az ún. külső vár egyértelműen a belső vár védelmének hatékonyabbá tételét szolgálta. A várba a várhegytől nyugatra húzódó nyereg irányából lehetett feljutni, ide építettek egy négyeszőg alaprajzú kaputornyot, melyet feltehetőleg fal (ma itt csupán egy árok látható, kétoldalt alacsony, sáncszerű kiemelkedéssel) kötött össze a belső vár délnyugati tornyával. A kaputorny északi oldaláról induló külső fal a felszíni terepidomok és Orbán Balázs ábrázolása alapján nem csatlakozott közvetlenül a belső várhoz, hanem ennek északi fala mellett haladt el. A kettős fal építését a terepviszonyok magyarázzák, a vár az északi oldalról könnyen támadható volt. A falszorokban vezetett az út a külső vár keleti részébe, itt a fal nyomai ma mindössze egy tereplépcső formájában azonosíthatók. A vártető keleti, lapos oldaláról könnyen sebezhető volt a belső vár, melynek fedezésére előretolt védőművet, egy ötszögű tornyot építettek. A vár többi tornyait méreteiben jelentő-

sen meghaladó sokszögű védőmű (észak–dél irányban mért szélessége 13 m) nagy valószínűséggel egy ágyútorony lehetett. Az Orbán Balázs által megjelenített várároknak a déli oldalon nincsen nyoma, a meredek oldalon ez fölösleges is lett volna. A külső vár falait máshol mindössze egy tereplépcső sejteti, így egyértelmű falvonulat hiányában számolni kell azzal a lehetőséggel is, hogy a külső falak helyett egyszerű palánk állt, kívül árokkal.

A bágyi vár építési körülményei több vonatkozásban hasonlítanak a szentmártoni templomváréhoz, formailag viszont a belső vár leginkább a székelyderzsi templomot övező szabályos alaprajzú, négy saroktornyos várral rokonítható, mely az 1620-as években épült. A nagyrészt eredeti állapotában fennmaradt derzsi templomváron mindössze annyi változtatás történt az elmúlt évszázadokban, hogy a 18. század végén elbontották a védőfolyosót, hogy helyükre fedett színeket építhessenek. Ugyanekkor Derzsenben a saroktornyok gúla alakú tetőket kaptak az eredeti szuroköntős oromfalú félnyeregteretők helyett. E toronytípus számos analógiája fellelhető a Homoród mentén (Homoróddaróc, Homoródbene, Homoród és Homoródszentmárton templomvárai). Részletképzésük és méreteik hasonlóak és általában kétféle alaprajzi megoldással épültek. Többségük négyzetes és a sarkokon átlósan elhelyezett, de van néhány ötszögű, oldalozható bástyaként épített is. A bágyi vártól és a derzsi templomvártól annyiban különböznek, hogy korábbi, ovális vagy sokszögű várfalakat erősítettek ilyen tornyokkal, míg Bágy és Derzs esetében a várfalak és a tornyok azonos időben épültek. Szászföldön a fentiekén kívül még a miklóstelki és a hégeni templomvárak mutatnak hasonló elrendezést.

Gyöngyössy János rekonstrukciójának számos eleme analógiákon alapszik, az alaprajzi részleteket régészeti

*Légi felvétel a bágyi várról (fent).
A vár délnyugati tornyának
maradványai (középen).
A vár északnyugati tornyának
maradványai a háttérben
a külső várral (lent).
(Sófalvi András felvételei)*

Részlet a székelyderzsi várfalról és északi védőtornyról. (Sófalvi András felvétele)

feltárás tudná tisztázni. Egy 1983-ban végzett szondázó ásatás semmi érdemlegeset nem állapított meg e tekintetben, ugyanis mindössze egy hosszú kutatóárokkal vágták át nyugat–kelet irányban a várat. A másodkézből ismert megfigyelésekből (Hargita megye régészeti repertórium) megtudjuk, hogy a 17. századi vár egy bronzkori – vaskori földvár (?) helyén épült. Ennek kapcsán megjegyzem, hogy a felszínen ma látható terepidomok teljesen illeszkednek a fejedelemségkori vár képébe és megalapozatlan őskori sáncokkal számolni a vártetőn.

A bágyi vár építéstörténetét illetően érdemes néhány történelmi tényezőt újragondolnunk. Ismereteink szerint 1658-ban a Rikán átkelt török-tatár had a Nagy-Homoród mentén csak Homoródszentpálig jutott fel. Kétségtelen, hogy a pusztítás híre elért a szomszédos falvakig és a Székelyföld keleti részeit komolyan érintő támadás intő jel volt a székelység egészének. Kemény János fejedelemmé váló választatásának (1661. január 1.) következménye rövidesen Székelyföld teljes felprédálása lett. A Homoród mentén a török-tatár hadak feldúlták a legjobban erősített templomot, a közeli szentmártoni templomvárat is. A bágyi várat először említő és az építésére utaló 1663. évi oklevél alapján elég

egyértelműnek tűnt annak megállapítása, hogy a vár a fenti események közvetlen hatására épült. A fejedelmi jóváhagyás szerint az erősséget „ennek előtte való időkben kezdvén építeni ... melyet már jobb részént véghez is vittek volna”. A vár alaprajzi szerkezetének és formai részleteinek elemzése alapján viszont úgy gondolom, hogy a bágyi vár építése egy hosszabb folyamat eredménye, melynek kiváltó oka számos más, 16-17. századi török betörés is lehetett (pl. a szentmártoni templomot feldúló 1613. évi portya).

Udvarhelyszéken leginkább éppen a Homoród mentét és a szék déli részét érték a török betörések már a 15. század első harmadától (a legkorábbi közvetlen adat 1432-ből való). A legtöbb templomot az átlagosnál magasabb védőfallal kerítették a késő középkorban, néhány esetben többszintes, védelmi jellegű – kaputoronyként is szolgáló – kaputoronnyal erősítve azokat (Karácsonfalva, Oklánd, Homoródszentmárton, Homoródszentpál). A legújabb dendrokronológiai kutatások szerint a derzsi templom védelmi emelete az 1490-es években épült, melyhez egy külső védőöv is tartozott. Régészeti adatokból tudjuk, hogy a Bágyhoz közeli Telekfalván a 16. század közepéig egy speciálisan kialakított mesterséges barlangrendszer építettek védelmi céllal. A bágyi vár építésének kezdete viszont nem lehet korábbi 1613-nál, ugyanis az egyik építő falu, Lókod, ekkor még a

szentmártoni templomvár építésénél működött közre leányegyházként (írott adatokból kiderül viszont, hogy az 1620-as években a szentmártoni erősítési munkálatok jórészt az anyaegyházra maradtak, a filiák ellenszegülése miatt).

A bágyi vár építése Orbán Balázs alaprajza, a mai terepidomok és a légi felvételek segítségével megrajzolt felmérés alapján két periódusra osztható: először a szabályos alaprajzú, saroktornyos belső vár készülhetett el, melyet később követett annak hatékonyabb megerősítése egy kaputoronnyal és egy előretolt védőművel ellátott külső várral. Noha tudjuk, hogy az építő falvak szerény anyagi hátterű, átlagos vagy annál kisebb méretű udvarhelyszéki falvak voltak, közös gazdasági potenciállal képesek voltak korszerű védelmi technikát alkalmazni.

Természetes adottságainak köszönhetően a bágyi hegy kiválóan alkalmas az erősítésre. Pontosabban nem ismert őskori előzmények után, a fejedelemség korában székely közösségi mentővár építésének adott helyet. A kisszámú történelmi forrás, a felszíni maradványok, illetve analógiák felhasználásával alkotott képünk hitelesítése régészeti kutatások feladata lesz a jövőben.

Sófalvi András

Rekonstrukciós rajz a bágyi várról. (Gyöngyössy János munkája)

